

DONES **D** TEATRE

Francesca Bartrina

Eva Espasa

DONES D TEATRE

Comissàries:

Francesca Bartrina i Eva Espasa

Textos:

Francesca Bartrina i Eva Espasa

Col·laboradores:

Carme Sanmartí, Pilar Godayol, Marta Company i Montse Simon

Agraïments:

Josep M. Ainaud de Lasarte

Lluís Albert

Araceli Bruch

Enric Gallén

Institut d'Estudis Catalans. Fundació Mercè Rodoreda.

Institut del Teatre. Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques (MAE)

Jordi Pradas, Carme Carreño, Neus Garriga i Georgina Linares.

Teatre Lliure/Alicia Gorina

Teatre Nacional de Catalunya/Consol Vancells

Teatro de la Abadía/Alfonso Garralda

Anna Maria Velaz Sicart

A les fotògrafes PILAR AYMERICH (Maria Aurèlia Capmany) i MONTSE FAIXAT (Núria Espert)

I als fotògrafs ANDREU BASTÉ (Maria Aurèlia Capmany), DOMÈNEC FERNÁNDEZ (Núria Espert) ROS

RIBAS (Núria Espert, Anna Lizaran, Rosa Maria Sardà, Emma Vilarasau), MIQUEL RUIZ (De Víctor a

Caterina) i JAVIER VALLHONRAT (Núria Espert).

Les responsables de "Dones de teatre" han procurat posar-se en contacte amb totes les persones, institucions, empreses i agències fotogràfiques pertinents a fi d'obtenir els permisos necessaris per reproduir les fotografies incloses a l'exposició.

Si s'ha omès alguna per error, us preguem que us adreueu a les comissàries.

Disseny: Eumogràfic

Edita:

Servei de Publicacions de la Universitat de Vic

C. Sagrada família, 7. 08500 Vic

www.uvic.cat

Impressió: Copysset

D.L.: B-44316-2006

ISBN-13 978-84-934995-4-9

ISBN-10 84-934995-4-4

Organitza:

UVIC Universitat de Vic
CEID. Centre d'Estudis
Interdisciplinaris de la Dona

Grup de recerca Estudis de Gènere: Dona i Societat

Amb el suport de:

 Diputació de Barcelona
xarxa de municipis

 Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

 Caixa Manlleu

5	PRESENTACIÓ
6	PALMIRA VENTÓS
10	CARME KARR
14	CATERINA ALBERT
18	MARGARIDA XIRGU
22	CARME MONTORIOL
26	MARIA VILA
30	MERCÈ RODOREDA
34	MARY SANTPERE
38	MARIA AURÈLIA CAPMANY
42	NÚRIA ESPERT
46	ROSA MARIA SARDÀ
50	ANNA LIZARAN

PRESENTACIÓ. L'exposició "Dones de teatre" és un homenatge a les actrius i dramaturgues que han nodrit l'escena catalana al llarg del segle xx.

El teatre és un art públic, col·lectiu, nocturn, en el qual s'espera que les dramaturgues assisteixin als assaigs i surtin a saludar la nit de l'estrena. Això està renyit amb el paper assignat tradicionalment a la feminitat, que ha estat l'espai privat i domèstic. La majoria de dramaturgues que presentem han patit a la pròpia pell la pressió de l'exposició pública que comporta la creació teatral. La seva carrera mostra la valentia i la persistència que els va caldre per escriure teatre en un context en què el suport social a la seva feina no existia. En aquest sentit, van ser totes pioneres i innovadores, i van tenir el mèrit d'escoltar només la seva passió.

Les actrius que us presentem són dones emprenedores, valentes, que sovint han après a actuar actuant, que han assumit riscos escènics, sacrificis personals, que s'han professionalitzat malgrat totes les dificultats. Que han trencat els tòpics segons els quals les dones serien, o bé espectadores passives, o bé només objecte de desig a l'escenari, i han agafat les regnes de les seves carreres escollint la pròpia trajectòria, el repertori i, a partir de l'actuació, assumint facetes artístiques poc explorades tradicionalment per les dones: la direcció artística i empresarial de les companyies, la direcció d'òpera, fins i tot el teatre d'humor, àmbits considerats fins fa poc com a domini exclusivament masculí.

El recorregut de l'exposició segueix un ordre cronològic, combinant actrius i dramaturgues. De cada dona de teatre, en presentem una breu biografia, cites en què reflexionen sobre el teatre, fragments de la recepció crítica de les obres, i fotografies de muntatges de les peces que han escrit o representat.

PALMIRA VENTÓS

Palmira Ventós i Cullell (Barcelona 1858-1916) va irrompre en el món literari als quaranta-quatre anys amb el pseudònim de **Felip Palma**, amb una obra narrativa d'ambientació rural: va publicar el recull de narracions *Asprors de la vida* (1904), la novel·la *La caiguda* (1907) i diverses narracions. Tanmateix, l'autèntica passió de Palmira Ventós era el teatre. Va començar la seva carrera dramàtica amb la representació de *Festa completa* al Teatre Principal de Barcelona, amb música de Narcisa Freixas; Ventós la va reescriure i la va convertir en *Isolats*, comèdia dramàtica en tres actes, estrenada el 20 de març al Teatre Romea i publicada el mateix any. El muntatge, dirigit per Jaume Borràs, va tenir una recepció crítica molt positiva. El tema d'*Isolats* és la denúncia de les convencions socials que porten a la hipocresia, especialment la institució del matrimoni; tracta l'enfrontament entre dues germanes, l'amor, el desamor i la solitud. La segona obra dramàtica de Ventós, *L'enrenou del poble*, va estrenar-se el 8 de maig de 1909 al Romea i va publicar-se a *De tots colors*. L'hivern de 1911, va estrenar la seva darrera obra, novament al Romea: *La força del passat*. Va morir cinc anys després i va deixar inacabat el drama *L'onada*.

*“Cap dona, fins ara, ni catalana ni castellana, havia tingut el coratge de portar una obra dramàtica de tanta força a les taules, i quan aquest coratge és seguit d’un èxit, i d’un èxit del tot espontani, no dels de compromís, representa un esforç i un pas molt gran en l’avenç de la veritable cultura femenina. Perquè *Isolats* és una obra intensa, sincera, humana, plena de bel·leses –que es podria discutir, com es discuteixen totes– mes de la qual es parlarà sempre amb entusiasme.”*

Roser de LACOSTA, “El drama *Isolats*, de Felip Palma, al Romea”, *Feminal*, 28/03/1909, núm. 24.

*“El drama *Isolats* va cridar poderosament l’atenció tant per l’audàcia de l’assumpte, que molts consideraren excessivament atrevit, quasi escabrós, com per l’empenta dramàtica que dominava en totes les situacions i la mestria amb què era desenrotllada la trama escènica, condicions que feien pressentir l’aparició d’un dramaturg de gran força.”*

Francesc CURET, *Història del teatre català*. Barcelona: Editorial Aedos, 1967, p. 484.

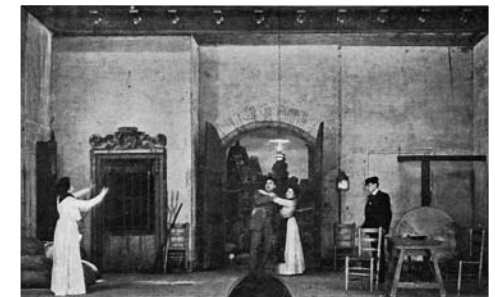
“En L’enrenou del poble dona mostres, la senyoreta Ventós, de la seva ductilitat artística que li permet, amb gràcia i facilitat extraordinàries, passar de les escenes més altament dramàtiques als episodis còmics.”

De tots colors, núm. 72, 1909, p.313.

*“El llenguatge, sempre literari, típic de bona llei, és un altre dels mèrits de *La força del passat*. Els personatges hi són ben estudiats i les escenes mogudes amb molta traça. I és d’elogiar, sobretot, l’altesa de mires que inspira l’obra i que ha presidit la seva confecció.”*

De tots colors, núm. 161, 1911, p. 72.

Retrat de Palmira Ventós publicat a la portada de *Feminal*, març de 1909.

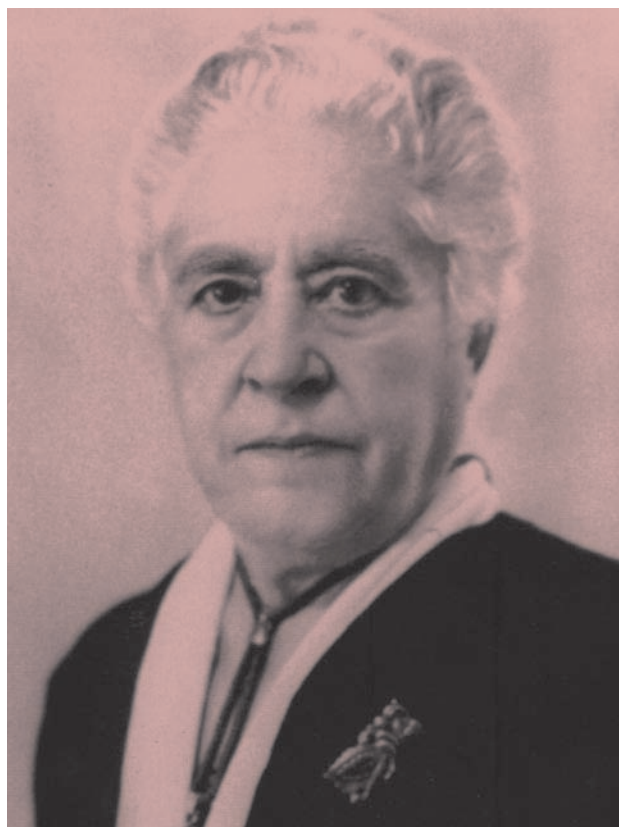

Escena final del primer i escena final acte d’*Isolats*, 20 de març de 1909, Teatre Romea. Publicat a *Feminal*, 28 de març de 1909.

CARME KARR

Carme Karr i Alfonsetti (Barcelona 1865-1943) escriptora, compositora, periodista i representant del moviment feminista conservador català de principis de segle. Neboda de l'escriptor francès Alfonse Karr, va rebre una excel·lent formació. En la seva carrera literària, va utilitzar diversos pseudònims: L. Escardot, Una Liceista, Joana Romeu i Xènia. Es mereix el títol de dramaturga per haver escrit, als quaranta-sis anys, la comèdia dramàtica *Els ídols*, estrenada al Teatre Romea l'any 1911 i interpretada per les actrius Emília Baró i Montserrat Faura. Es tracta d'una peça ben travada, que demostra un gran domini del ritme escènic. També va estrenar les obres de teatre *Un raig de sol* i *Caritat* (1918). Com a narradora, va publicar els volums de narracions *Bolves* (1906) i *Clixés* (1906), les novel·les *De la vida d'en Joan Franch* (Premi Jocs Florals de Barcelona, 1912) i *La fi del lliure* (1924), a més de nombrosos contes per a infants; com a assagista, el llibre *Cultura Femenina* (1910). Cal destacar la brillant tasca que va realitzar durant els deu anys que va dirigir la revista *Feminal* (1907-1917).

CATERINA ALBERT

Caterina Albert i Paradís (l'Escala 1869-1966), la primera gran narradora catalana, va començar la carrera de dramaturga als vint-i-nou anys, quan va guanyar un premi als Jocs Florals d'Olot de l'any 1898 amb el monòleg en vers *La infanticida*. Va viure amb gran sofriment l'escàndol que es va produir en descobrir-se'n l'autoria femenina i no va tornar a utilitzar mai més el seu nom real. Amb el pseudònim de **Víctor Català** va publicar l'any 1901 els 4 monòlegs en vers, que conté *La tieta*, *Pere Màrtir*, *La Vepa* i *Germana Pau*.

Caterina Albert va concebre i escriure el seu teatre en el tombant de segle, encara que algunes obres no es van donar a conèixer fins la publicació del *Teatre inèdit* (1967) que conté *La infanticida*, *Les cartes*, *Verbagàlia* i la peça curta *L'alcovota*. La teatralitat de la seva obra narrativa ha despertat molt d'interès: *L'amoreta d'en Piu*, de Josep Burgas (1921, Teatre Novetats de Barcelona); *Solitud a muntanya*, dirigida per Ricard Salvat (1954, l'Associació de Teatre Estudiantil de Barcelona); *De Víctor a Caterina*, dirigida per Lurdes Barba (2002, Sala La Planeta de Girona).

Malauradament, Caterina Albert no va veure mai representat cap dels seus textos dramàtics, que han pujat a escena pòstumament: *La infanticida*, *Verbagàlia*, *Les cartes* i *L'alcovota* (1967, Palau de la Música de Barcelona, direcció de Màrius Cabré) i *La infanticida* i *Les cartes* (1991, Companyia Versus Teatre de Granel·lers). Emma Vilarasau va guanyar el premi de la crítica teatral de l'any 1992 amb la seva interpretació de *La infanticida*, dirigida per Josep Maria Mestres.

“Confesso que tinc una feblesa pel monòleg i que el considero un gènere tan susceptible de perfecció i d’importància artística com qualsevol altre dels gèneres teatrals, ja que per mi el mèrit i valor d’una obra no depèn pas de ses dimensions i altres nimietats per l’estil, sinó del perfeccionament que tingui dintre les condicions de sa naturalesa.”

Víctor CATALÀ, “Als actors catalans”, 4 monòlegs en vers. Barcelona: Tipografia de L’Avenç, 1901.

“-A casa, per estimular les minyones, cosidores, etc., i fer que s’afanyessin en el treball, els prometia, com a premi, estones de lectura. I els llegia, sobretot, coses d’en Guimerà, que els agradaven molt. Jo declamava d’una manera teatral, fent una veu aspra quan simulava el parlar d’un home i veu manyaga quan parlava un infant. Així colpia més l’atenció del meu auditori.”

Tomàs GARCÈS, “Conversa amb Víctor Català”, *Revista de Catalunya*, agost 1926, núm. 26, p. 133.

“El Teatre, i sobretot, escriure’n, l’obsessionà tota la vida. [...] Aprofitava totes les ocasions que podia per anar a veure teatre català i el considerava -en això ho encertava del ple- com un dels primers mitjans de mantenir viva la nostra llengua i d’èsser un testimoni directe, sobretot, del nostre temps.”

Tomàs ROIG i LLOP, “Aportació a l’estudi de “Víctor Català”, *Recull*, 1976, núm. 1.285, juliol, p. 24.

“Per a l’escriptora, l’aventura teatral no passà d’un mer templeig, que abandonà en constatar les insalvables dificultats que li barraven el pas a l’escenari. Si el teatre de Caterina Albert és breu, això no vol pas dir que manqui d’intensitat.”

Xavier FÀBREGAS, *Serra d’Or*, I, 1967, p. 101.

Emma Vilarasau interpretant
La infanticida, Teatre Romea,
octubre de 1992. [Fotografia de Ros Ribas]

Josep M. Cortada i Joan Casellas a
l’obra *Vervagàlia*. Casal dels Jubilats
de l’Escala, març de 1996.

Sílvia Escuder i Carme Calloll en el
muntatge *De Víctor a Caterina*, dirigit per
Lurdes Barba i dramaturgia de Francesca
Bartrina. Sala La Planeta de Girona,
octubre de 2002. [Fotografia de Miquel Ruiz]

MARGARITA XIRGU

Margarida Xirgu i Subirà (Molins de Rei, 1888-Montevideo, 1969), és tot un mite de la nostra escena de la primera meitat del segle XX, amb una intensa trajectòria com a actriu i directora teatral, lligada a la defensa de la democràcia des de l'exili.

Als 12 anys debuta en el teatre aficionat i als 18, a l'escena professional. Treballa als principals teatres de Barcelona i Madrid i crea la seva pròpia companyia, en la qual combina obres populars i experimentals, clàssiques i contemporànies, d'autoria catalana, espanyola i universal, i gèneres lleugers i tràgics.

L'any 1926 coneix Federico García Lorca i hi estableix una estreta relació professional i d'amistat, que du a l'estrena de les seves obres. Entre 1936 i 1937 Xirgu fa una gira per països hispanoamericans i esdevé la portaveu teatral del poeta assassinat —que inicialment havia de viatjar amb ella— alhora que defensa el govern republicà. Arran de la Guerra Civil, la gira esdevé exili definitiu. Els últims anys de la seva vida, Xirgu funda i dirigeix escoles d'art dramàtic a Xile i l'Uruguai. L'any 1969 mor a Montevideo: la seva delicada salut tot al llarg de la vida no li havia impedit afrontar tota mena de riscos interpretatius i empresarials amb passió i rigor.

“El músic o l’escriptor poden esperar. Deixen la seva obra, romanen en ella. En canvi, el triomf de l’actor o de l’actriu ha de ser immediat, avui mateix. Deixar-lo per a després podria ser massa tard. Nosaltres, actors, només disposem, per triomfar, del termini de la nostra vida; no tenim més temps per endavant.”

“S’han preocupat vostès a pensar si tenen arrelada una vertadera vocació teatral, no per a exhibir-se presumptuosament, sinó per a posar al servei de l’art escènic, amb humilitat i respecte, el millor de les seves condicions físiques i espirituals (veu, memòria, gest, intel·ligència)?”

“El teatre no és una diversió, sinó un sacrifici.”

“A l’assaig només s’hi falta amb un certificat de defunció.”

“Quan deixem les nostres ficcions, estem buits, hem deixat a l’escenari i estesos als penjadors els nostres vestits, les nostres distintes vides.”

Francesc FOGUET, *Margarida Xirgu: una vocació indomable*.
Barcelona: Pòrtic, 2002, p. 123, 128, 129, 131, 133.

Margarida Xirgu a *Andrònica* (1910),
d'Àngel Guimerà, Teatre Principal,
Barcelona.

Margarida Xirgu a *Salomé* (1910)
d'Oscar Wilde, Teatre Principal,
Barcelona. [Fotografia d'Amadeu Mariné]

CARME MONTORIOL

Carme Montoriol i Puig (Barcelona 1893-1966) estimava el gènere dramàtic, encara que també va escriure poemes, una novel·la, *Teresa o la vida amorosa d'una dona* (1932), i el recull de narracions *Diumenge de juliol* (1936). Va ser una excel·lent traductora i va veure representades dues de les seves traduccions del teatre de William Shakespeare: *Cimbellí* (1931) i *La nit dotzena* (1935). Va fer el debut teatral amb *L'abisme*, una comèdia dramàtica estrenada el 20 de gener de 1930, al Teatre Novetats, i interpretada per Emília Baró, Pepeta Fornès i Joaquim Torrents; narra l'enfrontament entre una mare i una filla que estimen el mateix home. Després Montoriol va portar als escenaris *L'huracà*, estrenada el 25 de gener de 1935 al Teatre Poliorama. Va ser interpretada per Mercè Nicolau, Joan Estivill i Laura Bové i dirigida per Josep Pous i Pagès; narra l'amor obsessionat de Rafel per la seva mare, Joana, i es pot considerar una relectura del complex d'Èdip. La recepció d'aquestes dues obres va ser polèmica i va sacsejar el panorama teatral català del moment.

Montoriol va estrenar *Avarícia*, una reescriptura de la figura de l'escanyapobres, el 26 d'abril de 1936, al Teatre Novetats, amb la Companyia de Mercè Nicolau i Ramon Martori. El mateix any es va estrenar *Tempesta esvaïda*, el 7 de novembre, al Teatre Nou de Barcelona, una comèdia lírica, musicada per Joaquim Serra, que ofereix una visió poètica de la vida marinera. Les circumstàncies polítiques van estroncar la carrera de Montoriol i va abandonar l'escriptura quan tenia quaranta-vuit anys.

“El meu optimisme i el meu entusiasme es mantenen fermes davant de la propera estrena de l’obra de Carme Montoriol, L’huracà, que ara estem assajant, i que pel seu argument i per la valentia amb què està escrita causarà, sens dubte, una enorme sensació.”

Mercè NICOLAU, “Teatro catalán en el Poliorama”, *La noche*, 18 de gener de 1935, p.7.

“Hem elogiat prou la finor espiritual de l’autor de L’huracà en el transcurs d’aquestes notes; ara hem d’afegir-hi un aplaudiment incondicional al seu temperament de dramaturg, que no deixa llanguir l’acció ni un moment, a la correcció del seu llenguatge, a la frescor del seu frasejar, a la traça amb què està portat el seu diàleg, a la profunditat emotiva de la seva expressió; de tot plegat n’és una mostra excel·lentíssima tot l’acte segon, de cap a peus, construït, endemés, amb una sobrietat i un aplom admirables.”

Joan CORTÉS, “Les estrenes. Carme Montoriol i L’huracà (Poliorama)”, *Mirador*, 31-I-1935.

“L’abisme, L’huracà i Avarícia, psicològicament perfectes i d’una gran intensitat dramàtica”

Francesc CURET, *Història del teatre català*. Barcelona: Editorial Aedos, 1967, p. 484.

“Carme Montoriol se sentia molt còmoda en el seu paper de dramaturga, el contacte amb els actors i actrius i amb el públic concordava amb la seva concepció de la literatura com a cosa viva. Ella mateixa havia manifestat que era el gènere que més s’adeia amb el seu caràcter apassionat.”

Anna M. VELAZ SICART, “Carme Montoriol, música i poesia”, *Revista de Girona*, núm . 223, març-abril 2004, p. 56.

Retrat i signatura de Carme Montoriol publicats a l’edició de *L’abisme; l’huracà* de l’editorial laSal, 1983.

Carme Montoriol Parí

L’actriu Mercè Nicolau fa unes declaracions durant els assaigs de *L’huracà*. *La noche*, 18 de gener de 1935.

Estrena de *L’huracà* al Teatre Poliorama. *Mirador*, 31 de gener de 1935.

MARIA VILA

Maria Vila i Panadès (Gràcia, Barcelona, 1897-Barcelona, 1963), filla i néta d'actors, va excel·lir com a primera actriu pels seus propis mèrits interpretatius, tant en personatges còmics com en dramàtics i tràgics, en una intensa trajectòria de tota una vida.

Va debutar amb 17 anys, en morir la seva mare, Maria Panadès, i substituir-la com a primera actriu. Amb l'actor Pius Daví, el seu marit, formà la companyia Vila-Daví, que va apostar fortament pel repertori català. Així, va estrenar les obres de Josep Maria de Sagarra, que va escriure expressament per a Maria Vila *L'hostal de la Glòria* (1931). Durant la Guerra Civil va estrenar *La fam* (1938), de Joan Oliver i *El casament de la Xela* (1938), de Xavier Benguerel. Va contribuir activament a la represa del teatre català des de 1946 amb una tasca intensa al Teatre Romea.

Els últims anys destaquen les actuacions de Maria Vila a *La ferida lluminosa* (1954) de Sagarra, que va estar en cartellera tot un any sense interrupcions, i a la reposició de *L'hostal de la Glòria*, que Vila va interpretar per última vegada el 1960, tres anys abans de morir.

“Maria Vila, gran actriu i dona amb majúscula és la senzillesa personificada. [...] ; fuig de tota pose i de tota afectació i en enfrontarvos amb la dona, per bé que suri el record de l’actriu, roman aquesta a segon terme, com en una mena de desdoblament, fent-vos planera la conversa amb ella.

—Si jo pogués recomençar la meua vida, escolliria el mateix camí. La vida dels artistes, per bé que té les seves contrarietats, té també les seves compensacions; vivim intensament, vivim de pressa i fruïm de grans emocions.

—Cal una gran vocació; qui digui que els artistes passem una vida distreta i fàcil, és que no coneix res d’aquí dins.

—Quan el personatge no s’adiu amb el nostre temperament, hem d’esforçar-nos perquè ens plagui i fer que s’hi adigui, i lluitem fins que ho aconseguim.

—M’emociono molt. Jo voldria estrenes cada dia, i, tanmateix, s’apodera de mi un nerviosisme que cada vegada, a cada nova estrena, en lloc que el costum el faci minvar, s’accentua.

M’interessa la psicologia d’aquesta artista que sap ésser alhora esposa i mare, que per un excés de modèstia creu que el públic és condescendent i bo, i ignora que el públic és exigent, que demana i vol, i sempre vol el que demana; que se sent feliç només que amb els aplaudiments, amb aquests aplaudiments que jo crec com una mena de morfina; i se sent catalana, i com a catalana és franca, senzilla i noble, i que no vol que la seva filla sigui artista perquè, com gairebé totes les mares, desitja per a la seva filla la màxima felicitat.”

Mercè RODOREDÀ, “Parlant amb Maria Vila”, *Mirador*, núm. 194, 20 d’octubre 1932, p.5.

Retrat de Maria Vila cap a 1918, època en què treballava a la companyia d’Enric Borràs.

[Fotografia d’Amadeu Mariné]

Maria Vila i Núria Espert a *L’amor viu a dispesa* (1952), de Josep M. de Sagarra, amb direcció d’Esteve Polls, Teatre Romea, Barcelona.

Maria Vila i Ramon Duran interpretant *La ferida lluminosa* (1954), de Josep M. de Sagarra, Teatre Romea, Barcelona.

MERCÈ RODORÉDA

Mercè Rodoreda i Gurguí (Barcelona 1908- Girona 1983) de petita havia viscut la passió teatral en l'ambient familiar. Després d'una esplèndida carrera narrativa, als seixanta-vuit anys va publicar la primera obra teatral, *El parc de les magnòlies*, a la revista *Els Marges* (1976); també la va incloure al recull *Semblava de seda i altres contes* (1978), juntament amb la peça *Viure al dia*, presentada als Jocs Florals de 1948.

Deu anys després de la seva mort es publica *El torrent de les flors* (1993), edició de Montserrat Casals i Couturier de quatre textos dramàtics de l'autora: *La senyora Florentina i el seu amor Homer*, *Maniquí 1*, *maniquí 2*, *L'hostal de les tres camèlies* i *Un dia*. La primera es va estrenar al Teatre Romea el 1993, dirigida per Mario Gas. *Maniquí 1*, *maniquí 2*, amb el títol d'*El maniquí*, al Teatre Nacional de Catalunya, dirigida per Pere Planella. *L'hostal de les tres camèlies*, l'any 1979 al Festival Internacional de Sitges, dirigida per Araceli Bruch, que va ser també l'autora de l'adaptació teatral *La sala de les nines*, a partir de contes rodoredians. *Un dia*, datada l'any 1959, constitueix el primer esbós de la novel·la *Mirall trencat* (1974) i va estrenar-se l'any 1993, dirigida per Calixto Bieito, al Teatre Grec de Barcelona.

Els seus textos narratius han inspirat adaptacions per a l'escena: *L'estació de les dàlies*, amb dramaturgia de Joan Abellan i direcció de Calixto Bieito, 1986; *En veu baixa*, dramaturgia i direcció d'Ever Martin Blanchet, 1993, i *La plaça del diamant*, dirigida per Joan Oller, 2004.

“El teatre m’agrada poc; és a dir: no hi vaig mai i prefereixo de llegir les obres. És un absurd, però em ve de petita: em molestava que quan a l’escenari es tancava una porta, totes les parets tremolessin... Els autors que més m’interessen són Brecht, és clar; potser Hugo Betti i Ghelderode; em diverteixen dues o tres coses d’Ionesco...”

“Mercè Rodoreda o la força lírica”, entrevista de Bartasar Porcel, *Serra d’Or*, núm. 8, març 1966, p. 233.

“Després de la seva mort es va confirmar definitivament com el teatre havia estat sempre per a ella un dels seus móns imaginaris predilectes, encara que un parell de vegades, irònicament, hagués afirmat que preferia llegir que veure representat el teatre. Anna

Maria Saludes “El «laboratori» teatral de Mercè Rodoreda” (2002).
Fundació Mercè Rodoreda, Institut d’Estudis Catalans (www.mercerodoreda.cat).

“Les obres dramàtiques de Rodoreda destil·len l’interès de l’escriptora per aconseguir l’exactitud de l’expressió en un terreny tan difícil com és el diàleg, ja no dalt de l’escenari o a través de la pantalla cinematogràfica (Un dia és especialment cinematogràfica), sinó en tota obra literària. No deixa de ser un símptoma d’una insatisfacció potser inconscient en aquesta vessant creativa el fet que, a totes les seves novel·les i en els seus millors contes posteriors, generalment, Rodoreda utilitzés el diàleg indirecte o, simplement, el monòleg.”

Montserrat CASALS I COUTURIER, *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*.
Barcelona: Edicions 62, p. 313.

Imatge del muntatge de *L’Hostal de les Tres camèlies*, dirigit per Araceli Bruch, estrenat al festival de Teatre de Sitges el 1979.

Rosa Novell i Pep Cruz a *La senyora Florentina i el seu amor Homer*, dirigida per Mario Gas al Teatre Romea.

Escena d’*El maniquí*, dirigida per Pere Planella i estrenada el 4 de febrer de 1999 al Teatre Nacional de Catalunya.

MARY SANTPERE

Maria Santpere i Hernáez (Barcelona, 1917-1992), coneguda com a *Mary Santpere*, va tenir una polifacètica carrera com a actriu de teatre, cinema, ràdio i televisió. Fou un personatge molt popular, en una faceta poc habitual en les dones, la d'“humorista”, sola o en companyia d'actors còmics com Paco Martínez Soria, Saza, Alady o Pedro Ruiz. Les seves armes teatrals van ser la simpatia, el sentit de l'humor i la complicitat amb el públic, amb què trencà tots els tòpics sobre la bellesa física.

Va debutar durant la Guerra Civil a la companyia teatral del seu pare Josep Santpere, “el rei del Paral·lel”. Durant la postguerra, va treballar amb Ignacio F. Iquino, en nombroses pel·lícules i comèdies, i amb Joaquim Gasa, en revistes al Paral·lel barceloní. Durant els anys seixanta va formar companyia amb Miguel Gila i els anys setanta va treballar al circ, en personatges tan poc *femenins* com els de presentadora de pista, dona forçada, Buffalo Bill i, sobretot, el clown August. Als anys vuitanta Mary Santpere va participar en les pel·lícules de Ventura Pons. Va morir mentre dormia, viatjant amb avió de Barcelona a Madrid.

“—Papa, per què sóc tan lletja?

A la mirada del meu pare hi havia tristesa, molta pietat i una infinita tendresa. Va trigar un instant a contestar-me. Quan ho va fer ja havia dominat les seves emocions. [...] Però la seva enorme capacitat d'actor li fallava. No podia ocultar la seva emoció.

—Home! Ets lletja —va dir però no tant... A més, tens personalitat. No va poder seguir dissimulant. Donant-se per vençut em va atraure cap a ell, i acaronent-me suaument els cabells, com ell sabia fer, va continuar:

—Pensa que la bellesa amb els anys es marceix i la personalitat, no. Després, mirant-me fixament als ulls, la veu tremolosa, com volent deixar ben gravat a la meua consciència el que anava a dir-me, va acabar:

—Has de ser una dona valenta, molt valenta, i explotar això que tu anomenes “lletjor”!

Quantes vegades he hagut de recordar aquell moment i aquelles paraules del meu pare! Van salvar-me la joventut, a punt de naufragar en la desil·lusió, i van convertir per sempre l'esperança en una conquesta. Des d'aleshores, sé que estem plens de possibilitats, sovint insospitades, insòlites. El que hem de fer és buscar-les en nosaltres mateixos, posar-les a flor de pell, explotar-les al màxim. En elles hi ha la nostra victòria.”

“El teatre és generositat. Hi reparteixes alegria, bon humor, fas partícip als espectadors dels problemes que representes i els ajudes a buscar solucions. El teatre collabora en la tasca de fer millor la societat.”

Mary SANTPERE. *Mi vida*. Barcelona: Ediciones Este, 1963, 30-32, 34.

Mary Santpere i Joan Capri a *Don Juan Tenorio* (1976), de José Zorrilla, amb direcció de Ventura Pons, Teatre Romea, Barcelona.

Fotografia de Mary Santpere amb dedicatoria autògrafa a Francesc Curet.
[Fotografia de Photo Studio Guillermo, Saragossa]

Mary Santpere amb la vedet Carmen de Lirio

M. AURÈLIA CAPMANY

Maria Aurèlia Capmany i Farnés (Barcelona 1918-1991) va ser una dona de teatre total, a més de novel·lista, assagista, periodista, guionista i traductora. L'obra teatral de Capmany té quatre característiques principals: és fruit de la voracitat lectora, està estretament lligada a l'obra narrativa, va ser concebuda per una estrena immediata i té una forta implicació política i social.

Quan tenia quaranta-un anys, l'Agrupació Dramàtica de Barcelona va estrenar la seva obra *Tu i l'hipòcrita* al Teatre Romea, el 1959. L'any següent va fundar, juntament amb Ricard Salvat, l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual. La primera estrena de l'EADAG va ser, l'any 1961, una obra seva, *El desert dels dies*, adaptació de la novel·la *Ara*. El 1963 *Dos quarts de cinc* es va representar a la Cúpula del Coliseum; el 1965 va estrenar *Vent de garbí i una mica de por*, dirigida per Ricard Salvat, al Palau de la Música.

Com a actriu, cal destacar les actuacions de Capmany en muntatges d'obres de Salvador Espriu: *Primera Història d'Esther* (1962), *Ronda de mort a Sinera* (1965) i *Antígona* (1966). L'any 1970 va escriure, juntament amb Xavier Romeu, la peça política *Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret, advocat dels obrers de Catalunya*, estrenada clandestinament l'any següent. El 1971, el drama històric *L'ombra de l'escorpí*, es va estrenar al Festival de Teatre de Sitges; també va estrenar a València una adaptació de *Tirant lo Blanc*. El 1980, Josep Montanyès va dirigir l'adaptació de la novel·la *Un lloc entre els morts* al Teatre Romea, amb escenografia de Fabià Puigserver. Cal destacar, molt especialment, la seva aportació al teatre de cabaret.

“No hi ha emoció més intensa que la que transmet la presència d’un autèntic torsimany, sol dalt de l’escena, xop de llum, capaç de produir aquest immens silenci vibrant de tota una sala a les fosques.”

Maria Aurèlia CAPMANY *Mala memòria*. Barcelona: Planeta, 1987, p.153.

“Perquè, de fet, la «vocació teatral» de la Capmany havia aparegut en germen molt aviat o, més ben dit, el teatre formava part de la seva experiència –com a espectadora i en la seva pràctica– des de ben menuda. La seva família, sobretot el seu pare, eren molt d’anar al teatre. Ella n’havia fet sovint a l’escola i com a mestra l’havia utilitzat com a eina d’aprenentatge i sensibilització des dels inicis de la seva activitat pedagògica.”

Guillem-Jordi GRAELLS, a: Maria Aurèlia Capmany, *Obra completa*.
Barcelona: Columna, v. V, 1997, p. XIII.

“Jo no vaig ser mai actriu, però sí que donava un resultat a escena, més ben dit, amb el llenguatge teatral: passava corbata. Però crec que els papers que més m’esqueien eren aquells que me les havia de veure amb el públic, és a dir, aquells en què jo o el meu personatge havia d’explicar alguna cosa a la foscor incitadora de la sala.”

Maria Aurèlia CAPMANY *Mala memòria*. Barcelona: Planeta, 1987, p.152-153.

“A mi m’agrada assajar una obra, estrenar-la i fer-la uns quants dies; però, després, prou.”

Toni BARTOMEUS *Els autors de teatre català, testimoni d’una marginació*.
Barcelona: Curial, 1976, p.118.

“A l’Escola d’Art Dramàtic Adrià Gual vaig aprendre a fer teatre, a actuar, a pintar decorats, a tallar vestits. Vaig assimilar amb devoció les teories d’Stanislawski, que era el missatge d’en Ricard Salvat. Brecht va venir després per coronar els nostres esforços.”

Maria Aurèlia CAPMANY *Mala memòria*. Barcelona: Planeta, 1987, p.152.

En el personatge de Secundina a *Primera història d’Esther*, de Salvador Espriu. Teatre Romea, 4 d’octubre de 1962.

Escena d’*En Garet a l’enramada*, de Joaquim Ruyra, dirigida per Maria Aurèlia Capmany i Ricard Salvat. Teatre Romea, 3 de març de 1964.

Carme Sansa, Joan Miralles i Enric Casamitjana a la peça de teatre de cabaret *Dones, flors i pitanxa* de Maria Aurèlia Capmany, a la Cova del Drac de Barcelona, l’abril de 1968.

NÚRIA ESPERT

Núria Espert i Romero (L'Hospitalet de Llobregat, 1935) és actriu i directora escènica amb projecció internacional. Als 13 anys ja actuava i als 25 va formar companyia amb Armando Moreno, el seu marit, (finat el 1994), amb què va presentar muntatges prestigiosos arreu del món. El seu ampli repertori inclou tant Eurípides, Lope de Vega, Calderón o Shakespeare, com Valle Inclán, Lorca, Brecht o Genet. L'han dirigit Víctor García, Jorge Lavelli, Lluís Pasqual, Mario Gas, Robert Lepage o Georges Lavaudant.

En l'àmbit de la direcció, va codirigir el Centro Dramático Nacional (1979-1981). Com a directora teatral va debutar amb *La casa de Bernarda Alba*, de Lorca, el 1986 amb Glenda Jackson. I com a directora d'òpera —faceta poc habitual en dones— ha presentat *Madame Butterfly*, *Rigoletto*, *La Traviata*, *Carmen* o *Tosca* a prestigiosos teatres d'òpera arreu. Ha mantingut els vincles amb l'escena catalana, amb l'encàrrec a Salvador Espriu de l'obra *Una altra Fedra, si us plau* (1978), i ha actuat al Centre Dramàtic de la Generalitat, el Teatre Lliure i el Teatre Nacional de Catalunya. Amb prop de dos-cents premis de teatre, Núria Espert considera que hi ha hagut tres paraules clau en la seva carrera: el talent, el treball i la sort.

“Mai —o poquíssimes vegades— he tingut aquest èxtasi que molts dels meus companys diuen que senten a dalt d’un escenari; aquest moment de felicitat màxima en què et fons amb el personatge, voles, etc. Sempre he estat molt conscient a escena. Massa conscient. D’entrega, molta; de felicitat, poca. Sóc feliç, però uns segons, quan la funció ha acabat i ha anat bé.”

“No importa quants anys hagi estudiat a una escola d’art dramàtic. Es triga centenars de representacions a pensar mentre actues davant del públic; a percebre, calibrar i utilitzar el que aquest t’envia. A comunicar-te físicament, no només amb els teus companys de repartiment, sinó amb cadascun dels espectadors.”

“El cervell humà pot realitzar moltes funcions alhora. El veritable actor necessita fer-ne almenys tres: sentir, pensar i analitzar el que està passant. Costa molt de temps arribar a aquest estat. Sembla que hi ha grans còmics que poden actuar, pensar en la seva actuació i, alhora, en els resultats del futbol, com deien que feia José Bódalo. Però no és recomanable.”

Núria ESPERT; Marcos ORDÓNEZ. *De aire y fuego: memorias*. Madrid: Aguilar, 2002, 33-35.

Núria Espert i Julieta Serrano a *Las criadas* (1970), de Jean Genet, amb direcció de Víctor García. [Fotografia de Javier Vallhonrat]

Núria Espert a *Doña Rosita la soltera* (1981), de F. G. Lorca, amb direcció de Jorge Lavelli. Centro Dramático Nacional, Madrid

Núria Espert a *Maquillaje* (1990) de Hisashi Inoue, amb direcció de Koichi Kimura, Teatre Rialto, València. [Fotografia de Domènec Fernández]

ROSA MARIA SARDÀ

Rosa Maria Sardà i Tàmaro (Barcelona, 1941) és una polifacètica actriu teatral i cinematogràfica. S'inicia al teatre de jove i aviat passa a la televisió, on guanya popularitat pel seu vessant còmic, compatible amb una sòlida trajectòria teatral dramàtica.

Al teatre, ha apostat per la dramaturgia del segle xx: Ann Jellicoe, Sean O'Casey, Samuel Beckett, Jean Genet, Bertolt Brecht o Margaret Edson. Ha interpretat obres catalanes tan diverses com *Tartan dels micos* de Terenci Moix, *L'hostal de la Glòria* de Josep Maria de Sagarra, *Cantonada Brossa* de Joan Brossa, i *Olors* de Josep Maria Benet i Jornet. Ha treballat amb la seva pròpia companyia i amb directors com Lluís Pasqual o Mario Gas. Com a directora, ha dirigit obres de Benet i Jornet. També ha dirigit *Shirley Valentine* de Willy Russell i *El visitant* d'Eric-Emmanuel Schmidt. Amb Ventura Pons inicia el 1980 una prolífica carrera cinematogràfica. També l'han dirigit Berlanga, Fernando Colomo, Pedro Almodóvar, Fernando Trueba o Icíar Bollaín. Rosa Maria Sardà, amb la seva sorprenent gamma de registres, que van de l'humor més lúcid al dramatisme més sincer, ha sabut guanyar-se mèrits que sovint es presenten com a antagònics: popularitat i mestratge escènic.

“El teatre és màgia. Al cinema, quan tens un pla bo, ja està. Sobre l’escenari, ha de sorgir cada dia; una obra és un pla seqüència d’una hora i mitja.”

Rafael ESTEBAN: “Entrevista a Rosa Maria Sardà”, www.elmundo.es/metropoli/, 12 de gener de 2006.

“Crec que un actor és com un intèrpret de diversos idiomes; encara que molts cops li toqui traduir l’italià, si li toca, també traduirà simultàniament l’alemany o el xinès. Això és el mateix. Si aquesta partitura que t’arriba està en clau d’humor, cal fer-la en clau d’humor; si està en clau de drama, cal fer drama.”

Igor CUBILLO, “Entrevista: Rosa Maria Sardà actritz”, www.elpais.com, 23 de gener de 2007.

“Vaig començar per una vocació que ja no tinc: ara és més una obligació, perquè visc d’això. Però sí que m’agrada que m’entusiasmi el que he de fer.”

[...] Tendeixo a pensar que el millor està per venir, però tampoc no estaria malament que un dia ja arribés, eh. Tanta estona esperant Godot.”

Elena PITA: “Entrevista: Rosa Maria Sardà”, www.elmundo.es/magazine/num121/, 8-12 de febrer de 2006.

Rosa Maria Sardà a *Rosa i Maria* (1979), a partir de textos de B. Brecht, M. Martí i Pol, Terenci Moix, D. Villán i Ireneusz Iredynsky, amb direcció de Lluís Pasqual, Teatre Lliure, Barcelona.

[Fotografia de Ros Ribas]

Rosa Maria Sardà i Anna Lizaran a *El balcó* (1980), de Jean Genet, amb direcció de Lluís Pasqual, Teatre Lliure, Barcelona.

[Fotografia de Ros Ribas]

Rosa Maria Sardà a *L’hostal de la Glòria* (1992), Teatre Romea, Barcelona, direcció de Josep Montanyès.

ANNA LIZARAN

El nom de l'actriu **Anna Lizaran i Merlos** (Esparreguera, 1944), s'associa amb el Teatre Lliure, on va entrar ençà de la seva fundació i hi ha desenvolupat gran part de la carrera professional. Hi ha intervingut en més de quaranta espectacles, sota la direcció de Lluís Pasqual, Fabià Puigserver, Carme Portaceli, Ariel Garcia Valdés o Pere Planella. Ha representat autors de la dramaturgia contemporània, com Bernard-Marie Koltès, Botho Strauss, Heiner Müller, Yukio Mishima o David Mamet. També ha actuat en obres de Pirandello, Txèkhov, Ibsen, Beckett, O'Neill, Bertolt Brecht, o Jean Genet. Entre els clàssics, compten muntatges shakespearians, de Goldoni, Molière o Schiller. Quant a les obres catalanes, ha participat en espectacles emblemàtics com *Camí de nit. 1854* de Lluís Pasqual; *Operació Ubiú* del Teatre Lliure i Albert Boadella; *Primera història d'Esther* de Salvador Espriu o *El 30 d'abril* de Joan Oliver. També ha treballat al Teatre Nacional de Catalunya i al Teatre Romea. Ha rebut nombrosos premis teatrals i de cinema, amb l'aplaudiment fidel de públic i crítica. Anna Lizaran omple l'escenari, amb la seva sola presència, amb el mínim gest o matís, amb la seva veu personalíssima, i tots els recursos que porta a les espatlles a partir del seu gran bagatge teatral.

“El teatre, com més boig, millor. Jo vull que el públic m’entengui, però a partir d’aquí intento sempre sorprendre’l.”

“Jugar a fer teatre equival a donar joc als companys, si no, no val la pena posar-s’hi. I jo, jugant a fer la puta i la Ramoneta, també sóc una mica diva a la meua manera. Crec que he tingut la sort que els personatges que he interpretat m’han fet més comprensiva.”

“Crec que he sacrificat moltes coses de la vida privada per enrolar-me en aventures professionals, a vegades esbojarrades, però el teatre m’ha fet ser més bona persona.”

Marta MONEDERO “Entrevista: Anna Lizaran”, *Avui*, 15 de setembre de 2006, p.41.

—És una llegenda urbana o és cert que utilitzes un perfum per a cada personatge?

—És totalment cert; si no, no podria. [...] De vegades m’han dit que molt bé el perfum i d’altres... l’actriu que fa de la meua filla al *Retorn [al desert]*, com que tenim escenes on estem totes dues al llit dormint i parlant, em deia: “Prou. Aquesta olor no la soporto.” I en canvi a mi em feia la sensació que venia d’Algèria.

—I els guardes?

—I tant. Abans, quan tenia camerino fix al Lliure hi tenia totes les ampolles de cada personatge que havia fet. I moltes vegades, si tenia ganes de recordar-ne algun, agafava l’ampolla i l’olorava. Ara crec que estic esgotant-ne les existències perquè n’he fet tants...

Teresa FERRÉ, “Anna Lizaran: El Lliure es una cosa muy importante para mí”, *Artez: revista de las artes escénicas*, www.artezblai.com, 72, abril de 2003.

Anna Lizaran i Lluís Pasqual els primers anys del Teatre Lliure. [Fotografia de Ros Ribas]

Anna Lizaran i Lluís Homar a *La senyoreta Júlia* (1985), d’August Strindberg, amb direcció de Fabià Puigserver, Teatre Lliure, Barcelona. [Fotografia de Ros Ribas]

Anna Lizaran a *Un matrimoni de Boston* (2005), de David Mamet, amb direcció de Josep Maria Mestres, Teatre Lliure, Barcelona. [Fotografia de Ros Ribas]

Aquesta publicació s'ha editat amb motiu de
l'exposició DONES DE TEATRE.
Març de 2007

